

Zsinati röntgenkép

Született 1931-ben. Teológiát és matematikát tanult. Szakterülete a számítógép-programozás és a mesterséges intelligencia kutatása. Legutóbbi írását 1997. 1. számunkban közzeltük.

Motivációk, indítók

Az elmúlt három évben, ötven-hatvan éves szünet után zajlottak le ismét több magyar egyházmegyében a helyi zsinatok — pontosabb egyházi kifejezéssel: színódusok. Írásunkban az öt befejezett zsinat záróokmányaira, továbbá a fehérvári és a kalocsa-kecskeméti zsinatok munkadokumentumaira — közös kifejezéssel „könyveire” — támaszkodva egy áttekintő kép felvázolására törekszünk a magyar egyház zsinati folyamatának háttéréről, indítékairól, a közös törekvésekről, a sajátos hangsúlyokról, s néhány olyan problémáról, amely a könyvekben kevés teret kapott.

A magyar zsinati folyamat startjelét II. János Pál pápa 1991-es látogatása során adta meg a püspökökhöz intézett beszédében, majd a *Tertio millennio adveniente* kezdetű apostoli levélben sürgette, ahol a pápa az újraevangelizációt jelölte meg alaptémaként, s a laikusok részvételét hangsúlyozta a zsinati folyamatban. Mindazonáltal a folyamat igazi hajtóerejét a magyar egyház kritikus állapotának tudatosulása, az egyre gyorsulni látszó társadalmi folyamatok felismerése, továbbá az egyház belső életéből kiemelkedő „remény-szigetek” frissítő ereje szolgáltatta. Kitapintható az úttörők (Esztergom, Szeged-Csanád) kezdeményező ereje is, amely szélesebbre taposta a zsinati utat, s ezen indulhattak el azután olyan egyházmegyék, ahol a papság túlterheltsége és a szakképzett teológusok hiánya eleinte áthághatatlan gátaknak tündek. Feltételezzük, hogy a zsinatokon érezhető „kis pünkösdi” élmények is a remény forrásaivá váltak más megyékből érkező meghívottak számára. Érthető azonban az új megyék (Kaposvár, Debrecen-Nyíregyháza) tartózkodása, továbbá a hajdúdorogi és a pannonhalmi megyéké, amelyek egészen sajátos helyzetben vannak.

A sürgető, megoldásra váró problémák közül mindenütt, bár különböző súllyal, öt állt össze robbanásra kész, kritikus tömeggé:

— a szentségi élet országszerte szabályozásra és megújításra szorul;

— a papság átlagéletkorából és a hívek igényeiből fakadóan a jelenlegi egyházszerkezet várhatóan egy-két évtizeden belül „összeroppan”;

— nagy tömegek távolodnak el az egyháztól (Európa-szerte!), de ezzel egyidőben növekszik az igény a transzcendencia valamilyen formájú, esetleg egyházon kívüli megtapasztalására;

— az evangelizáció klasszikus csatornái (prédikáció, liturgiához kapcsolódó igehirdetés, missziók) szűkülnek, más csatornák viszont bővülnek (közösségi, „metakommunikatív” evangelizáció);

— a hitoktatás a 12-14 éves korosztálytól kezdve majdnem csődhelyzet-közeli állapotba jutott.

A II. Vatikáni zsinat dokumentumait ma már teljes egészükben kezünkben tarthatjuk. Mégsem tűnik azonban alaptalannak az a sejtésünk, hogy az egyházmegyék szintjén most vált igazán tudatossá, hogy a II. Vatikáni zsinat eseményeit végre komolyan kell vennünk, és sajátos, átmeneti helyzetünk nem ad kibúvót az alól, hogy annak szellemét együnkbe, szívünkbe vessük.

Az egyházmegyei zsinatok könyveit olvasva nehéz eldönteni, hogy az idézetek szintjén túlmenően ezt a szellemet is értjük-e, követjük-e. Bizonyos jelek arra mutatnak, hogy igen: például zsinatainkon most először vettek részt, többnyire érdemi súllyal és egyenlő méltósággal a világiak, köztük nők; a dokumentumok még akkor is reményről szólnak, amikor a helyzet legkevésbé sem kedvező. Nem túlzás azt állítani, hogy a magyar egyház, éppen az önmagával történő szembesülés során kapott élő fényképet — több, mint 30 év után — a II. Vatikáni zsinatról, de az is láthatóvá vált, hogy hosszú érési idő kell még a következmények levonásához. A zsinatok utóéletének keretében kellene gondoskodni arról, hogy a II. Vatikáni zsinat szövegei ne csak idézetek formájában terjedjenek el hazánkban, s a világiak széles tömege is saját ügyének tekintse azok ébrentartását.

Ezzel szemben néhány könyv súlyos terheket hordoz még a régmúltból: például mintha a szentségek minden emberi alapproblémára automatikus megoldást nyújtanának, mintha az egyház nem család, nem vándorló nép lenne, hanem régi „establishment”-jének helyreállítását szorgalmazná egy katonás „acies ordinata” fegyelmével; s mintha az egyháznak két szíve lenne — s az egyik a családban, a másik az egyházmegye központjában dobogna. Kísértő gondolat, hogy a magyar zsinatokat kényszerállapot (paphiány, a katekézis, a szentségi élet problémái stb.) s esetleg csak a sürgető pápai szó indította útnak. Bizonyos jelenségek így értelmezhetők: az „Isten zarándok népe” kifejezés alig fordul elő; a „világ” néhol mint meghódítandó evangelizációs terep, néhol mint ellenséges erők gyülekezőhelye szerepel. A szentségi gyakorlatra vonatkozó teológiai alapvetés és a helyzetleírás közötti bántó diszharmonia elől mintha csak a pragmatikus előírások felé menekülhetnénk, holott a II. Vatikáni zsinat éppen a hazánkban is érvényesülő kritikus helyzet figyelembevételével adott útmutatást egy reális, bizakodó egyházkép bemutatásával.

Híd a klérus és a világiak között

Megépült két híd. Az első, ha szerény ívű is, de felbecsülhetetlen értékű: *a klérus és a világiak kontinensét köti össze*, s ami legfontosabb, két irányban is átjárható. A zsinatok szövegein túl a munkabizottságok és a zsinati ülések összetétele a garancia erre. A szövegek mindenütt kiemelik, hogy a papok és a hívek méltósága egyenlő (LG 32), bár a feladatok és karizmák különbözőek. (Régebben inkább a papság különleges méltóságáról hallhattunk.) A zsinati bizottságok-

ban — általában — a világiakat egyenrangú partnerként kezelték, saját szakterületükön meghallgatták, s nem mellékes, hogy kölcsönös baráti szálak alakulhattak ki. A papság és a világiak egy része alighanem most hallott először arról, hogy a világban betöltött sajátos missziójukon kívül az evangelizáció és a hitoktatás területén a világiak „saját jogukon” és nem a paphiányból fakadó kényszerhelyzet miatt vesznek részt (AA 3). Általában kimondhatjuk, hogy az egyházkormányzat tudatosan is elfogadta a *világiak egyházalkotó szerepét*. A régi modell azonban néha vissza-visszatér: egyes szövegek olvasásakor úgy tűnik, mintha a papnak csak pásztorként lenne helye a világiak között, s a világi csak a püspök által lehetne kapcsolatban Krisztussal (Vác 340). Zavaró lehet néhány túlhaladott szóhasználat is: például a papi élet bizonyos jellemzőit leíró részeket megfelelő szóhasználatallal minden felnőtt civilre érvényesnek kell tartanunk (vö. Esztergom 2309-10.).

Híd a mozgalmak és az egyházmegyék között

A második híd a lelkiségeket, mozgalmakat és az egyházmegyét köti össze helyenként évszázadokat átívelő merészséggel. A zsinati megyék mindegyike tudomásul vette a katolikus lelkiségi áramlatok és mozgalmak jelenlétét, s nagyra becsüli azokat. Súlyuk az egyes megyékben különböző: mintha az ország ebben a tekintetben is kelet felé lejtene. Mindenütt várják tőlük a karizmájuknak megfelelő segítséget a plébániai életbe való szorosabb kapcsolódás révén (például Veszprém 137), bár itt-ott érezhető az óvatos tartózkodás (Szeged 605; Esztergom 3321) is. A zsinatok ebben a kérdésben talán optimálisan kezelték azt a tényt, hogy a lelkiségi áramlatok országosak, és nem tartoznak egy egyházmegye területi szerveződésű reguláris rendjébe sem, mégis — a szerzetesekhez hasonlóan — elevenítő hatásuk (például Vác 148, 136) és a fiatalság jelenléte miatt nem nélkülözhetők a plébániai életben. Segítségükkel helyi szervezésű kiscsoportok alakulhatnak majd a plébánián, amelynek — több megye kívánsága szerint — a „közösségek közösségének” kell lennie (Esztergom 3308, 3324). Elmarasztaló megjegyzésként azonban megfontolandó az esztergomi zsinat 3321-es paragrafusa: „...a plébániák valamint a lelkiségek és mozgalmak még nem találtak egymásra...”. Mégis alig értékelhetjük túl azt a tényt, hogy az egyházmegyékben befogadottá vált — a szerzetesség mellett — egy teljesen másfajta lelki-szerveződési és feladatkörű áramlat. Igaz, hogy amíg a lelkiségek az „elittel” szárnyalnak, addig a plébános a „tömeggel” bandukol, s ezért szellemiségben, nyelvezetben, szemléletben és struktúrában évszázados eltolódások is lehetségesek. A kétféle szerveződés kölcsönös együttműködéséből azonban éppen az ilyen nagyléptékű eltolódásokat átívelő hidak épülhetnek.

Szakadék az egyház és a világiak között

A két irányú hidak mellett azonban ott árválkodik egy egyirányú is, amely a külső társadalom, a „világ” felé vezet. Ennek kétirányúsítását a II. Vatikáni zsinat hivatalosan már elvégezte (GS 44). Az egyházmegyei zsinatok okmányjaiból azonban az említett

paragrafusnak nemcsak a betűje, hanem a szelleme is hiányzik. Igaz, egy lelkipásztori zsinatnak nem feladata annak bemutatása, hogy a „profán” világban — ha egyáltalán értelmezhető ez a kifejezés — milyen meghatározó folyamatok és értékeket hordozó jelenségek tapasztalhatók. Arról azonban szólnia kell, hogy a társadalom katolikus része s az őt képviselő egyház milyen kapcsolatban áll ezzel a világgal. A zsinati okmányok egyértelműen leírják ennek a kapcsolatnak egyik irányát, a (re)evangelizációt. Kevésbé tárgyalják azonban, hogy a társadalom mai állapotában mennyire képes befogadni a krisztusi üzenetet, vagy pontosabban: ennek az üzenetnek milyen hordozójára és a spektrum milyen sávjaira érzékeny. Az út felénk haladó sávján még dolgoznak; itt az a kérdés, hogy mi, katolikus-keresztények, sajátosan az egyházmegyék képesek vagyunk-e megérteni a világ makrofolyamatait; hogy ezekből milyen értékeket kell elsajátítanunk, s ezeket hogyan tudjuk az evangelizáció nyelvezetének kialakítására felhasználni. Minden érezhető és őszinte lelkipásztori törekvés ellenére, s több, ragyogóan pontosnak mondható elemzés (például Veszprém 185) és javaslat ellenére úgy tűnik, hogy a zsinatok ennek a feladatnak a keresztjét nem vették vállukra. Talán nem ez a kötelességük, talán nincs itt az ideje, vagy talán az egész probléma más fórumokra, például az *Igazságosabb és testvériesebb világot!* (ITV) püspökkari szociális körlevélre tartozik.

Az ökumenéről

Kissé vigasztalóbb kép tárul elénk az ökumenével foglalkozó fejezetek olvasása során. Nem értékelhető eléggé, hogy ezek a törekvések egyházmegyei szinten is kötelező „házi feladatokká” váltak, ahogy a világegyházban és országos szinten már régóta azok. Félő azonban, hogy helyenként a kötelező dolgok sorsa vár rájuk, hacsak nem akad egy-két „megszállottja” az ökumené ügyének. — A zsinatok kellő tájékozottságot mutatnak a különféle nem-keresztény és ezoterikus vallási áramlatok jelenlétéről, de társadalmi és hiánypótló szerepükről csak itt-ott történik említés (például Szeged 532). A mélyebb analízis hiányában az egyházmegyék vagy az elzárkózás (Székesfehérvár III. 6.2), vagy az óvatos távolságtartás stratégiáját alkalmazzák (Szeged 533-5). A szeretetteljes nyitás érlelődése részünkről még időt kíván. Vitatható, hogy a „szekta” szó használatában megjelenő elutasítás (Szeged szelídebb szóhasználatával) az „újabb vallási csoportokkal” kapcsolatban kifejezi-e Jézus várakozását, aki annyira vágyott Izrael szétszórt fiainak egybegyűjtésére, s egyáltalán jogos-e bármilyen felsőbbrendűségi érzés a saját hibáinkat és bűneinket leleplező bűnbánat gesztusa helyett?

A katekézis problémái

A családos felnőttek többsége a kellő hitismeretek bőjtidején nőtt fel. A gyerekek nagyobb része a könyvek tanúsága szerint 12 éves, legkésőbb 14 éves korban hátat fordít a hitoktatásnak, gyakran a templomnak is. 14-25 évesek katekézise egy számjeggyel leírható százalékban érinti az ifjúságot, a munkásfiatalok részvétele

helyenként csak ezrelékekben mérhető. A helyzet majdnem azonos a szentségekével, bár a paphiányt a kellően képzett világiak bővülő csoportja ezen a területen jelentősen mérsékli. A probléma azonban nemcsak a hitoktatók létszámával, képzettségével vagy személyiségével függ össze: a „jó hír” befogadása — úgy tűnik — egyik korosztályra nézve sem létszámbeli vagy módszertani kérdés. A dokumentumok hangsúlyozottan utalnak ugyan a családi katekézisre, a közösségi katekézis előnyeire, a mozgalmakban, a liturgiában, az iskolákban megteremthető lehetőségekre, a média szerepére; kérdés azonban, hogy a dokumentumok szerkesztői ezektől együttesen „áttörést” várnak-e. Úgy tűnik, hogy nincsenek illúzióik; a nyugati demokráciákban például nem (sokkal) jobb a helyzet, annak ellenére, hogy ott nem lehet a kommunizmus negyven évére hivatkozni, és egyébként is minden szükséges feltétel (világi hitoktatók nagyobb, képzetten rétege, a média támogatása, könyvek, intézmények) évtizedek óta rendelkezésre áll. *A probléma gyökere tehát mélyebbre, máshová nyúlik.* A zsinatok nem tekintik feladatuknak, hogy ezekbe a mélységekbe leszálljanak; ez nemcsak megyei, nemcsak országos, hanem összeurópai, s talán világméretű kutatást és változást (megtérést) követelne gondolkodásban, érzületben, szellemiségben, világszemléletben és elsősorban Istenhez, Jézushoz való kapcsolatunkban. Hogy a világ körülöttünk teljesen átalakult, erre talán Veszprém mutat rá legélesebben a családok helyzetével kapcsolatban (185-7), de arra a valószínű tényre, hogy a probléma sorsfordító hatása a kereszténységre a hellenizálódás vagy a germanizálódás korához hasonló nagyságrendű, a zsinatok dokumentumaiban kevés nyomot találunk.

A missziós feladat

Ugyanez a probléma áll fenn az evangelizáció, a *missziós feladatok* vonatkozásában is. Érdekes módon a dokumentumok kevésbé hasznosítják a magyar társadalom vallási térképét felrajzoló szociológiai eredményeket a „maguk módján vallásosak” csoportjában észlelhető rétegződések és mozgások tekintetében.

Az evangelizáció *eszköztárában* azonban a rendszerváltás idejéhez képest komoly bővülés tapasztalható. A *világiak* szerepe ebben a vonatkozásban is lényegesen felértékelődik, és hangsúlyos szerepet kap a *család* mint evangelizációs kiindulópont (például Eger 1.2.2, 1.3.1), a *közösség*, nemcsak mint eredmény (Szeged 359), hanem mint evangelizációs terep (Eger 2.1.4) hatásos eszköz (Szeged 612) és nélkülözhetetlen „evangelizációs tény” (Kalocsa T 1-8; Székesfehérvár III-1.3.1.). Helyenként sürgetik a megfelelő *nyelvújítást* (Veszprém 60; Eger 1.3.10); teret nyer a felismerés, hogy ma nemcsak a hitismeretek közlése, hanem elsősorban a *közlők tanúságtétele és szeretete* az elsődleges és hatékony evangelizációs eszköz (Szeged 305; Eger 1.1.9).

Állagmegóvás, renoválás, újjáépítés vagy új építése?

A zsinati okmányok legragyogóbb szövegei a szentségekhez kapcsolódó teológiai alapvetésekben olvashatók. Ehhez képest hideg zuhanyként hatnak a helyzetleírások: mintha nem ugyanarról a témáról, a szentségi életről lenne szó! A javaslatok jó része ennek az abszurd helyzetnek további romlását igyekszik megakadályozni. Az egyház természetesen nem engedhet annak a csábításnak, hogy például a keresztelést és a házasságot parádés népünnepéllé, a bűnbánat szentségét elhadart formulahalmazzá, a misét pedig merőben közösségi találkozóvá fokozza le. A dokumentumok összes idevágó fejezete arra mutat, hogy a felelős vezetők mennyire igyekeznek a szentségek méltóságát megőrizni, s ugyanakkor a népszerűségüket helyreállítani. Bár a szövegekből nem olvasható ki, de a szerzők talán gondolják vagy érzik, hogy a szentségi élet apálya a zsinatok szintjénél sokkal mélyebbre hatoló átvilágítást érdemelne. Addig csak állagmegóváról, vagy — a szentmise vonatkozásában — „renoválásról” — lehet szó.

Az ősi, krisztusi alapok megőrzése mellett a mai társadalom recepciós képességére, transzcendencia- és közösségigényére, felelősségtudatára és egyéb értékeire építő újjáépítés lényeges módosításokat igényelne liturgikus szempontból is, és az egyházi nyelv alapos reformját követelné meg. Ez jelenleg — egyházmegyei szinten — nem „rendelhető el”. Ahogyan az ősegyház a Lélek indítására kialakította a szentségek rendszerét, s évszázadokon keresztül formálta, csiszolta azokat, úgy nem indítja-e most ugyanez a Lélek a mai egyházat, soha nem szünetelő inspirációival ennek a rendszernek átformálására, esetleg újak kialakítására? Ezzel azonban majd a következő évszázad zsinatainak kell törődnie.

**Az egyházi
nagycsalád; a
családegyház**

A zsinatok mindegyike elsőrendű fontosságúnak tekinti a családpasztorációt. Több helyen már működő családközösségeket a jövő ígéretes jeleként értékeli (például Vác 206-7; Kalocsa G 07; Esztergom 2221-23; a főegyházmegye külön családcsoporthoz vezető képzést is indít ez év szeptemberétől). A családiasság szelleme a dokumentumok szerint túlnő a természetes családok keretein s a plébániát is jellemeznie kell (CL 26). Az egyházmegyék papságára, a püspökhöz való viszonyára ezt a modellt kissé elnyomja a kánonjog által is szabályozott, ősbibb patriarchális kapcsolat.

Az egyházmegyék önarcképei

A már befejezett, illetve folyamatban lévő zsinatok anyagának tanulmányozása néhány jellegzetes különbségre hívja fel az olvasó figyelmét. Mivel a zsinatok témái majdnem azonosak, ezért jogos a kérdés, miért foglalkozik az egyik zsinat lényegesen nagyobb súllyal egy-egy témával, mint a másik? Valószínűsíthető, hogy eb-

ben esetleges tényezők is szerepet játszanak, például a témacsoport vezetőjének személyes adottságai, az egyházmegye sajátos helyzete, önismerete, a főpásztor szemléletmódja és intenciói. Mivel az eltérések okait nem ismerjük, azért itt csak néhány jelenségre hívjuk fel a figyelmet.

**Az
Esztergom-Budapesti
és Szeged-Csanádi
egyházmegye**

Az a tény, hogy Esztergom elsőként szervezte meg a zsinat üléseit és adta ki zsinati könyvét, meghatározó szerepet játszik a többi egyházmegye zsinati önmeghatározásában. Ez alól határozott kivétel a Szeged-Csanádi Egyházmegye, amely mindvégig a saját útját járta. Mindkét dokumentum az egyházkormányzat problémáinak megoldásaira összpontosítja a figyelmet, de különböző eszközökkel és útvonalon. Esztergomban ez a feladat elsősorban az evangelizációt, az oktatást és az egyházszervezetet érintő fejezetekben fogalmazódik meg élesen. A kánonjogi hivatkozások — Veszprémhez hasonlóan — feldúsulnak; a liturgiára, a szentségekre vonatkozó rész visszafogottabb. Szegeden a szentségekkel foglalkozó részek foglalják össze a legkritikusabb területeket, magukba olvasztva a papi étellel, papneveléssel, egyházszervezettel kapcsolatos fejezeteket is. Az evangelizáció és katekézis szövegei ezzel szemben szűkszavúbbak, bár helyenként tömörségükben is komoly bölcsességet hordoznak (például 305: ismeretközpontú hitoktatás helyett életközpontút!). Ha ebből a tényből szabad következtetéseket levonni, akkor azt mondhatjuk, hogy Szegeden a megújulás „nyitánya” ugyanaz, mint a központja (ti. a szentségek, különösen az Eucharisztia), amíg más egyházmegyékben a nyitány az evangelizáció motívumaira épül.

A Váci Egyházmegye

Vágra vonatkozóan talán megalapozott az a sejtés, hogy „rejtett kapukon” keresztül nyit utat a megújulás középpontja felé; bár másokkal együtt követi az esztergomi dokumentum tárgyalási sorrendjét, szövegei között felizzik az erős várakozás a — hívekre is vonatkozó — alapvetően közösségi egyházszerkezetre (339: „Az ember egyedül nem üdvözülhet.”). Átvieszi ugyan Esztergom szövegeinek nagy részét, de a különbségek (beszúrások, elhagyások) éppen ezekben a szövegrészekben nyújtanak érdekes, bár kockázatos következtetésekre alkalmat. Vác különös hangsúlyt fektet a papnevelésre; ennek feldolgozásában lényegesen eltér az esztergomi szövegtől. Ezen túlmenően a papi lelkiség és közösség, továbbá a családpasztoráció áll a megkülönböztetett figyelem fókuszában. Érdekes és talán értékes feszültséget jelez a szigorú fegyelemre, engedelmességre történő gyakori utalás, s ugyanakkor ezeket magasabb dimenzióba emelő családiasság követelménye (341, 343: befogadás és önkéntesség).

**A Veszprémi
Főegyházmegye**

Veszprém hasonló módon, részben a megfelelő szövegek részletesebb kidolgozásával, részben elszórt mondatokkal emeli ki a világiak s ezen belül a családok kulcsszerepét. Ugyanitt kap — Szeged mellett — viszonylagosan a legtöbb teret a szentségekkel foglalkozó fejezet, feltehetően nem véletlenül. (Nagy a paphiány!)

Egyedülálló figyelemmel fordul a munkásifjúság felé is (66,74). Megszívlelendők a kollégiumokra vonatkozó javaslatai (71) és a papság lelki megújulására, személyes kapcsolataira vonatkozó, legkevésbé sem formális intelmei (251-272).

**Az Egri
Főegyházmegye**

Eger könyve száraz tényszerűséggel, szépítés nélkül mutatja be az evangelizáció súlyos akadályait, s nem igyekszik ennek okait az egyházon és annak tagjain kívül keresni. Ugyanakkor hangsúlyosabban megállapítja, hogy az evangelizáció ma közösségi és családközpontú feladat. Megfogalmazza azt az alapvető idegenség-érzést, amely a nem-hívőket az egyháztól távortartja (1.2.3), de nem enged a siránkozás divatjának (1.2.1). Az ökumenével foglalkozó szövegrészek között is van kiemelkedő. Az egész dokumentumot szociológiai felmérések teszik hitelessé. (Ez Kalocsára is jellemző.)

**A Székesfehérvári
Egyházmegye**

Székesfehérvár — amely a munkadokumentum tartalma és kidolgozottsága alapján ítélve feltűnő függetlenséget mutat — a szentségi élet és az egyházmegyei szervezet megújításával foglalkozik a legtöbbit. A plébániai rendszer távlati átszervezésének külön fejezetet szentel, és igen kidolgozott az ifjúsággal foglalkozó rész is.

**A Kalocsai
Főegyházmegye**

Kalocsa nagyon bizik az iskolákban: az egyház a küldetését leghatékonyabban a katolikus iskolák által „valósíthatja meg”, s ebben a megfogalmazás szintjén is közel áll Veszprémhez (93). Szociológiai értelmű realizmusa példaadó. Kiemelten foglalkozik a mozgalmakkal és a sajátos lelkipásztori gondoskodást igénylő rétegekkel. A kánonjogban tájékozatlan laikus olvasóhoz közelebb áll az itt található sok szentírási idézet és több, mai katolikus közíróra történő hivatkozás. Csak utólag lehet majd megállapítani, hogy a zsinat szervezésének „szekvenciális” rendszere milyen előnyöket biztosított a többi megye „párhuzamos” rendszerével szemben.

**A zsinati könyvek
szerkezete és stílusa**

A zsinati könyvek szerkezetét, szemléletét és stílusát általában a pasztorális gyakorlat bizonytalanságainak kiküszöbölésére irányuló szándék vezérelte. Néhol észrevehető, bár nem túl jelentős eltérések tapasztalhatók a jogászai, a lelkeségi, erkölcsi vagy dogmatikus szemléletmód és stílus használata között, még egy-egy dokumentumon belül is. Az egyes könyvek között bizonyos mértékű hangsúlyeltolódások figyelhetők meg az idézetek tekintetében: Fehérvár és Kalocsa tűnik a leginkább biblikusnak; a kánonjog Esztergomban és Veszprémben érvényesül jobban; de Fehérvár sem marad el, s élen jár a szentatyák idézésében is. Eger legszívesebben vatikáni megnyilatkozásokra hívja fel a figyelmet.

Ha arra kíváncsi valaki, hogy az egyes egyházmegyék dokumentumaiból mely szövegrészeket tekintjük a leginkább kiemelkedőknek, akkor hadd soroljuk fel — a szubjektív teljes vállalásával — a következőket:

**A zsinati könyvek
kiemelkedő
jelentőségű részei**

Esztergom könyvéből az ifjúságról és a családról szóló, nagyon emelkedett összeállítást ajánljuk. Szeged könyvéből — szabálytalanul — inkább a főpásztori megnyitó beszédre figyeljünk: a mondottak az összes egyházmegye számára érvényesek. Egertől a mindegyik témában előforduló sürgetést tanuljuk el a közösségek kialakítására; a hivatkozások az ifjúságról, az evangelizációról és a katekézisiről szóló fejezetekben sűrűsödnek. Sajátos „propriuma” a könyvnek az egyház társadalmi jelenlétéről szóló, utolsó fejezet. Vác, bár sokat átvett az esztergomi dokumentumból, a számára fontosnak tűnő részletekben mégis sajátosat alkotott: ilyen a papnevelésről, hivatásgondozásról szóló rész is. Veszprém könyvében a családpasztorációval foglalkozó fejezet különös melegsége szerzett sok örömet, s papi olvasóinak sok elgondolkodtatót rejt a püspök és a papság közti viszonyt elemző rész. Kecskemét-Kalocsa könyvéből megismerhetjük a mai magyar egyház teljes problématárát: ehhez elég, ha a könyv vastag betűvel szedett kérdéseit elolvassuk. A székesfehérvári munkadokumentumból a széles teológiai-biblikus-pasztorális és kánonjogi megalapozást, de ugyanakkor a tömörséget, a fegyelmezett szerkesztést érdemes megtanulni. Még a legkisebb értékes szempontot sem hagyja veszendőbe menni.

Ami hiányzik

A zsinatok a magyar társadalom krónikus problémáival, helyzetével és fejlődési tendenciáival csak figyelemfelkeltés szintjén szembesítik az olvasót (Vác 228; Kalocsa L 05-ben a 05.1 felhívás. Ellenpélda: Kalocsa *Nép a magyar pusztán* című kitűnő elemzése). Ezek ismerete nélkül azonban aligha lehet távlatilag is megalapozott „lelkipásztori terveket” készíteni. Igaz, ennek a pótlása — még a legszűkebb méretekben is — többszöröseire dagasztaná a zsinati könyveket, s olyan témák feldolgozására kényszerítene, amely nemcsak az egyház illetékességét, de több tekintetben az élvonalbeli politikusok és társadalomtudósaink kompetenciáját is meghaladja. Létezik azonban okos kompromisszum: az *Igazságosabb és testvériesebb világot!* című püspökkari körlevelet és az *Egyház Társadalmi Tanítása* című kötetet szinte kötelező, kiegészítő olvasmányként kellene forgatnunk.

A zsinati dokumentumok egyfajta röntgenképként foghatók fel, ahol a „kemény” tények és struktúrák (intézmények, szokások „megszámlálható”, szabályozható események, például hittanórák, szentségek) láthatóvá lesznek, de a szintúgy fontos „lágy” részek — például imádságos, meditációs kultúra, a világlátás szemléleti központjainak változásai, emberi kapcsolatok minősége, a környező és az egyházi kultúra közötti, helyenként kontinentális méretű szakadékok, az időben lejátszódó, kiszámíthatatlan folyamatok —

láthatatlanok maradnak. Mély nyomai rejtőznek azonban szinte mindegyik dokumentumban annak, hogy ezek a profétikus súlyú tények mégsem kerültek el a zsinati atyák figyelmét. Ilyen nyomokat főként a teológiai alapvetések, másodsorban a helyzetleírások őriznek.

Ezekon kívül is marad néhány hiányérzetünk:

— A hit válságán kívül hitértelmezési problémákról is kellene beszélnünk.

— A zsinatok a hívek erkölcsi dilemmáit csak érintik; ezekre vonatkozóan is szükség lenne egy összegző áttekintésre. A szívből jövő, egyéni és közösségi megtérésről kevés szó esik; a hívek számára is járható útvonalakra célszerű lett volna rámutatni. Ezzel kapcsolatos egy sürgető, radikális életformaváltás, melyre az ITV is röviden utal (60).

— Az egyházi nyelv több tekintetben elavult, (para)liturgiánk bizonyos elemeivel együtt.

— Hasznos lett volna egy rövid, de lényeglátó lelkiismeretvizsgálat az utolsó zsinatok óta eltelt időre vonatkozóan, bűnbánattal egybekötve; úgy tűnhet ugyanis, hogy összes hiányosságainkat, problémánkat az elmúlt negyven év számlájára írhatjuk.

— Nehéz megérteni, miért nem foglalkoztak a zsinatok azzal a súlyos kérdéssel, hogy mi a lelkipásztori teendő az egyház formális vagy lelki egységéből távozni készülő, illetve a hozzá közelítők tömegeivel. (Ez a két csoport együttesen a létszám tekintetében valószínűleg meghaladja a jelenleg egyházhűnek mondhatókét!)

Alig esett szó a felnőtt lakosság kb. 20%-át kitevő közömbösökről.

A zsinatok jövője, a jövő zsinatai

Mi történt, s mi történik a zsinatok befejeződése után? Elindítottak-e a zsinatok egyfajta átalakulást, esetleg már a mindennapokban is tetten érhető módon? Megmaradt-e (ha volt) a zsinat emelkedett lelkülete?

A zsinatok ebből a szempontból — információink szerint — három féle módon élnek tovább. Egy-egy helyen (például Veszprémben) a témacsoportok, kisebb intenzitással ugyan, de helyükön maradtak és dolgoznak. Esztergomban egy szakpasztorációs szervezet alakult, bár régi tagokból, ahol a tudatos tervezés és irányítás folyik, megfelelő szakreferensek segítségével. Több helyen (például Vácott, Szegeden) az esperesi koronákon, papi fórumokon taglalják, fejlesztik tovább a zsinat határozatait. Helyenként, főként a zsinat lezárása után, jelentkezett bizonyos természetes fáradtság. A külső figyelő számára nem látható, hogy hosz-

szabb távon a koordinált munka, vagy a kifáradás jelei sűrűsödnek-e.

Mindenütt probléma a jó értelemben vett menedzseri karizmával rendelkező referensek megtalálása. Tapasztalható, hogy a világiak tömeges alkalmazása mindkét oldalról több felkészültséget és dialógus-készséget igényel.

A jövő zsinatai

A zsinatok az egyházjogból fakadóan, a területi szerveződés elvén egyházmegyei keretek között folytak. Kérdés, hogy követik-e ezt a folyamatot más, akár területi jellegű, országos és egyházközségi „zsinatok” alkalmasan választott programokkal, akár egyéb meghatározókkal jellemezhető, egyházjogi kategóriákkal nehezen leírható, de mégis országosan összegző-iránymutató „zsinatok”. (A különböző lelkeségi áramlatokra, mozgalmakra, korosztályokra, társadalmi helyzetkülönbségekre gondolunk.) Az utóbbinak sajátos esete lenne egy „dialógus-zsinat”, amely a kulturálisan évszázados távolságban lévő egyház-részeket helyezné meghatározó dialogikus folyamatba. Ugyanez képzelhető el (?) ökumenikus viszonylatban, de elsősorban nem a hitelvek tisztázása, hanem az egyetlen krisztusi egyház szélesebb horizontján — kitágítva az ökumené fogalmát a „maguk módján” vallásosak, a közeledő, a távolodó tömegek, sőt — ha kell, egyelőre a mi részünkről —, a velünk dialógust folytatni nem akaró vallási, vagy a vallással konfrontáló közösségek, áramlatok felé.

A tudatosan kitűzött célokon és a sürgető motivációkon kívül a helyenként fellelhető „kis pünkösdek” formájában kialakult-e a zsinat előkészületi idején vagy magán a zsinaton egy olyan légkör, amelyet nehezen definiálható fogalommal „zsinati szellemiségnek” nevezhetünk? Amennyiben igen, akkor azt az egyik legpozitívabb eredménynek (ajándéknak?) tekinthetjük. A szinte elkerülhetetlen nézeteltéréseket és időszakos vitákat ez a tapasztalat messze felülmúlta. Ennek a — néhol szavakban is kifejezett — szellemiségnek fontos összetevője a klerikusok és laikusok, öregek és fiatalok, továbbá a férfiak és nők közötti árkok látványos, bár ideiglenes áthidalása.

A tervezés

Gyakori előfordulása miatt feltűnő, hogy a „terv”, „tervezés” kifejezések milyen nagy hangsúllyal szerepelnek az egyes könyvekben (például Esztergom 3540), s a *felnőtté-válás* egyféle *jeleinek* is tekinthetők. Talán most érzékeljük először, hogy a tervezés nem állítható szembe a Gondviselésre történő hagyatkozással, s ennek megfelelően a kezdeményező kreativitás sem ellenlábas a engedelmisségi elvnek. Ennek fontos példái az üresen maradt plébániákról történő gondoskodás (például Vác 403-7; Kalocsa N 16), különböző, felelősséggel és kezdeményezési joggal rendelkező bizottságok, referensek kinevezése, munkacsoportok kialakítása, a nők szerepének értékelése (például Vác 402; Veszprém 118), a közösségi szerveződés hangsúlyozása, a nem-területi szerveződések be- és elfogadása (mindegyik dokumentumban). Bizonyos meg-

nyilatkozások feltűnő élességgel rámutatnak, hogy a „tervezés” nem alapulhat pusztán elvekre, hanem az aktív közreműködő *személyek képességeire és lehetőségeire* kell a jövőt építeni. Ez pedig jelentősen behatárolja a tervezés távlatait, de megakadályozza a légvárak építését.

A zsinati okmányok önmagukban még nem tervdokumentációk, csak sürgetik létrehozásukat; az eltelt idő azonban helyenként már kieresztelte a megfelelő intézményes formákat is (például Esztergomban).

Egyházkép, jövőkép

Egy világos, átgondolt és reálisan elérhető távlati egyházkép jelenlétét általánosan nem kívánhatjuk meg. A zsinati dokumentumok mindegyikében szerepelnek azonban idézetek a II. Vatikáni zsinat irataiból, illetve későbbi pápai dokumentumokból, és jelen vannak olyan felismerések, amelyek szükségképpen egy új egyházkép kialakítását indítják el.

A dokumentumokban kitapintható egyfajta csendes küzdelem egy többszáz éves, rejtőző „klerikális”, illetve a hangsúlyosan sürgetett, testvériességre épülő egyházkormányzati elv között (például Székesfehérvár III-5.1.5.2; Veszprém 301). Bár az előbbi már elvesztette merev, katonás jellegét, itt-ott azért visszaköszön (például Esztergom 3534, ahol az „értelem meghajlását” alaposan félre lehet magyarázni, de vissza is lehet élni vele). A testvéries-családias egyházképnek főként a következő, már említett pillérei tapinthatók ki a dokumentumok alapján: világiak saját jogú, illetve a papságot helyettesítő szolgálatainak sürgetése — általában a világiak mint egyházalkotó tényező el- és felismerése; a népegyház fogalmának tudatos elvetése a család- és közösségalapú egyházszerveződés javára, a belső kommunikáció sürgetése.

Sziget vagy kovász?

A zsinatok s általában a mai katolicizmus egyik alapvető problémája az identitáskeresés, az elitképzés, a sziget-képzés, illetve az elegyedés, a kapuk kitárása, a befogadás közötti feszültség. Az utóbbi nemcsak elfogadja, hanem Isten szándéka szerint valónak tekinti a világ relatív autonómiáját, s vállalja a súlyos akadályt jelentő előítéletek felszámolását, az egyház és társadalom közötti kulturális és kommunikációs csatornák átalakítását kétirányúvá; az elkülönülést feltételező „jel”- és „sziget”-szerűség mellett az elegyedésre biztató „só és kovász” szerepét.

A fentiek nélkülözhetetlen elemei lesznek annak az ihletett látásnak, amely Isten népe zarándokútját a II. Vatikáni zsinat szellemisége szerint hazánkban is elindítja.